

1

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
ISSN-L 2734 -6889

Faptele de profundă evlavie și solidaritate creștină săvârșite de românii ardeleni pe fronturile monarhiei austro-ungare (1914-1918)

Dr. Augustin ȚĂRĂU*

Dincolo de faptele de vitejie, de dăruire și de eroism ale românilor ardeleni aflați pe front sau rămași acasă, războiul a scos la lumină incredibile și minunate pilde de credință și de omenie săvârșite sau trăite de transilvăneni, ori la care aceștia au fost martori. În iarna anului 1914, o povestioară de pe frontul Poloniei rusești se va bucura de o ne mai așteptată popularitate în rândul opiniei publice din monarhia dualistă, grație unei întâmplări immortalizate pe peliculă de fotografii transilvănean Adler Friederik, din Orăștie. Cu toate că demersul fotoreporterului se înscrie în gama acțiunilor de propagandă gândite să susțină spiritul de sacrificiu în rândurile combatanților armatei austro-ungare și, totodată, să cultive sentimentele patriotice în sânul populației civile de-acasă, în

subsidiar el surprinde drama unei familii românești din Ardeal, obligată să contribuie din plin la cerințele de forță umană solicitate de front. Este un caz emblematic pentru soarta românilor ardeleni, pentru că mii de familii s-au văzut puse în fața implacabilei situații de-a li se răpi din mijlocul lor doi, trei sau chiar mai mulți bărbați, spre a îngrășa cu propriul sânge câmpurile de bătălie¹. Nici măcar titlul optimist ce însoțea materialul fotografic, „Două generații: Tată și fiu, victorioși pe frontul ruso-polonez”², nu putea curma durerea în jurul căroră a fost țesută întâmplarea care i-a adus laolaltă pe cei doi soldați, tată și fiu, Avram și Ioan Cherecheș din satul hunedorean Zăvoi. Tatăl, de meserie zidar, a fost mobilizat la o campanie de pe frontul galițian în primele două săptămâni de la declanșarea războiului, cu gradul de „strajameșter” (plutonier), deși era trecut de cincizeci de ani. Fiul, Ioan, ucenic la „Tipografia Nouă” a fruntașului român Ioan Moța din Orăștie, s-a înrolat voluntar după vreo două luni, mânat, la fel ca alți mulți români ardeleni, de credința datoriei față de „bunul împărat”³. În ajunul Crăciunului anului 1914, spre seară, tânărul ajunge cu unitatea sa în raionul controlat de Regimentul 64 din Orăștie și se alătură

* * Augustin Țărău, muzeograf în cadrul Muzeului Orașului Oradea - Complex Cultural. E-mail: gustav_arhive@yahoo.com

¹ *Primul Război Mondial. Povestea emoționantă din spatele unei fotografii*, în „Cultura BZI”, din 25 aprilie 2014

² „Pozașul Adler din Orăștie în însoțea pe un corespondent de război. Aici ne-a fotografiat pe mine cu tata, iar poza a fost publicată într-o revistă, care a circulat pe tot frontul” – avea să scrie mai târziu Ioan Cherecheș pe dosul fotografiei, făcând referire la momentul și copul în care fotoreporterul a immortalizat întâmplarea și a însoțit-o cu textul: „hazardul războiului creează situații neprevăzute; în parcul castelului Oronsk, din Polonia rusească, s-au întâlnit tatăl și fiul, intrați voluntar în armată”. *Primul Război Mondial. Povestea emoționantă din spatele unei fotografii*, în „Cultura BZI”, din 25 aprilie 2014

³ *Ibidem*

unui grup de veterani strânși în jurul unui foc, unde fiecare-și depăna întâmplările trăite în bătăliile recente. Deodată-l aude pe unul dintre ostași pomenind numele tatălui său și mulțumindu-i că i-a salvat viața. „Dumnezeu să-i deie sănătate și viață lungă domnului *strajameșter* Cherecheș că, de nu era el, mă prăpădeam. Dar el m-a scăpat!” – mărturisirea soldatului. La auzul acestora, tânărul se apropie de grup și cere detalii despre amintitul Cherecheș și i se confirmă că era vorba despre una și aceeași persoană, adică tatăl său. I s-a înmuiat inima și l-au podidit lacrimile, iar a doua zi a urcat în primele linii ale frontului spre a-și revedea părintele. „Și acolo, în iadul acela, am dat fața cu tata – povestește tânărul Ioan – și căzând unul în brațele celuilalt, am început a plânge amândoi, nefiind nici unul a zice ceva”⁴.

*

2

O tristă poveste ar fi și cea a tânărului Ioan Boeriu, înrolat la început în trupele milițiilor, apoi detașat la Regimentul 31 din Sibiu, unde a și fost avansat sergent, și apoi la Regimentul de Artilerie Honvezi din Lugoj, cu care a luptat pe frontul galițian, unde a fost distins cu medaliile de argint clasa I-a și a II-a. El a fost răpus pe 4 aprilie 1915, în seara ajunului Paștelui, și a fost înmormântat acolo pe front. Înduieșătoare este râvna părintelui acestui soldat ardelean de a nu se fi dat bătut până nu-și va aduce acasă trupul fiului sfâșiat de gloanțe și a-l îngropa în pământul strămoșesc. „Am umblat mult și n-am cruțat nici o jertfă materială, nici oboseală numai să-mi ajung scopul, să-l văd acasă – avea să se destăinuiască bătrânul George Boeriu jurnaliștilor de la ziarul local „Olteanul” din Făgăraș – de șase luni nu mai aveam stare nici ziua, nici noaptea, scris-am la toți câți mi-ar fi putut da deslușiri despre împrejurările între cari a murit și unde s-ar putea afla înmormântat băietul meu, e dar foarte puține date am putut afla, așa încât îmi vinea a crede că nici nu e mort”⁵. Dezamăgit de rezultatele demersurilor sale, bătrânul Boeriu reface drumul străbătut de feciorul său până pe front. Ajunge la Lugoj, la comandamentul regimentului la care a fost detașat ultima oară, de aici pleacă la Mezölaborca⁶, la sud de Cracovia, în sectorul în care armatele austro-ungare aflate sub comanda generalului Svetozar Boroevic luptaseră pentru blocarea înaintării rușilor către teritoriul Ungariei⁷, iar de acolo la Kassa⁸, centrul administrativ cel mai apropiat de linia frontului din primăvara lui 1915. Prim-pretorele de acolo îi confirmă crunta realitate a morții băiatului său, înscrisă într-un catastif oficial, însă nu-i poate indica locul în care a fost înmormântat. „Cui era însă să mă adresez și să-mi înțeleagă limba, ca să-mi deie îndrumări? – continuă nefericitul părinte – O întâmplare fericită mă făcu să mă întâlnesc cu un preot militar, care știa românește. Acest preot a fost atât de bun a-mi da unele îndrumări”. Pe baza indicilor culese, George Boeriu ajunge în satul Oroszkaja, unde primarul și preotul rutean l-au îndrumat către o evreică, în a cărei casă funcționase spitalul de campanie. Femeia l-a recunoscut pe fecior, după ce tatăl i-a arătat o fotografie, și tot ea l-a condus până la locul unde era îngropat, dar n-a putut să-i spună mai multe căci nu știa o iotă românește. „Sunt în șir cinci morminte deosebite. În două sunt doi husari, după aceea într-altul un german, în al patrulea un rutean și apoi feciorul meu” – continuă Boeriu, fără a realiza că alcătuirea micii necropole descrise de el ilustra tocmai compoziția pestriță a imperiului pentru care se sacrificau miile de soldați pe front⁹. A obținut apoi decizia de exhumare de la comandamentul local, a mai întreprins o ultimă identificare a defunctului pe baza unor semne particulare știute doar de părinte, după care trupul neînsuflețit a fost băgat într-un coșciug metalic, sigilat, imbarcat pe tren și expediat spre Ohaba natală. „Acum puteam pleca liniștit spre casă, că după o alergare în dreapta și în stânga de două săptămâni, ajungându-mi scopul, puteam pleca acasă cu inima mahnită și copleșită de o jale și mai mare” – își încheie nefericitul tată povestea. Familia Boeriu va fi fost dintre puținele familii românești avute, fiindcă un asemenea periplu, ca cel întreprins de capul acesteia, nu era la îndemâna oricui. O dovedește și ceremonia de reînhumare a rămășițelor pământești ale fiului, eveniment la care au fost prezente 2.500 de persoane, oficialitățile locale, iar slujba de înmormântare au oficiat-o doi preoți

⁴ *Ibidem*

⁵ *Eroii și drama familiilor din Ardeal*, în „Monitorul de Făgăraș”, din 26 noiembrie 2013

⁶ *Medzilaborce* (în ucraineană *Міжлабірці*, în ruteană *Меджілабірці*), azi oraș în nord-estul Slovaciei, în regiunea Laborec, la granița cu Polonia, în vecinătatea orașelor Sanok și Bukowsko. În februarie 1915 a fost ocupat de trupele rusești, care l-au părăsit în luna mai a aceluiași an – n.n. A.Ț.

⁷ *Svetovna vojna. Boji v Karpatin*, în „Slovenski Narod”, din 4 ianuarie 1915, Liubljeni, p. 1

⁸ *Košice* – n.n. A.Ț.

⁹ *Eroii și drama familiilor din Ardeal*, în „Monitorul de Făgăraș”, din 26 noiembrie 2013

ortodocși, parohul Ioan Crișianu din Ohaba și parohul Ioan Fulicea din Șinca, și un preot greco-catolic, parohul Valeriu Crișianu din Mărgineni¹⁰.

*

O altă tristă întâmplare este povestită de căpitanul dr. Ioan Coltor într-o scrisoare trimisă gazetei teologice „Cultura Creștină” din Blaj. Marcat de evenimentul tragic la care a fost părtaș, ofițerul român îi mărturisește mitropolitului unit, precum într-o spovedanie, că de când cu războiul sufletul său s-a îndepărtat de la cele sfinte și că numai moartea stegarului batalionului comandat de el, Ioan Bunea, i-a reaprins focul credinței în suflet. „Nu m-au întors, Sfinția Ta, nici grozăviile războiului, nici frica de moarte. În fața tuturor năcazurilor îndurate de zece luni încoace, sufletul meu a rămas de piatră, de pe buzele mele nu s-a furișat nici o vorbă care să fi adus a rugăciune. Jarul credinței mi l-a aprins în piept moartea stegarului Ioan Bunea, cantorul din alte vremi al Sfinției Tale”¹¹ – se destăinuia ofițerul. Dar ce s-a putut întâmpla oare într-atât de grozav încât să răzcolească până în profunzime simțămintele unui om? Deși nu localizează în epistolă frontul pe care se afla și nici nu nominalizează unitatea în care lupta, căpitanul Ioan Coltor precizează doar că evenimentul s-a petrecut în duminica de 2 mai 1915 pe la ora trei a după amiezii. De dimineață pe sectorul său a fost liniște și părea că natura va reintra în rosturile ei firești, „în înălțimi plutea în unde câte o rândunică pribeagă și apoi se lăsa săgeată, sfâșiind zarea, în tufișurile de lângă noi să-și caute cuibul, ce nu mai era”, iar „în ochiul fermecat al unui tău (...) se scaldau câteva rațe sălbatică, înmlădiind luciul de sticlă în cercuri largi de vălurele transparente și moi”¹² sunau doar câteva dintre descrierile plastice pe care căpitanul le însera pentru a ilustra atmosfera tihnită ce se așternuse vremelnic asupra frontului.

Deodată liniștea a fost tulburată brutal de tirul artileriei inamice, urmat în scurt timp de răpăitul mitralierelor, semn că se pregătea un asalt uman asupra pozițiilor ocupate de ostașii săi. Artileria austro-ungară a răspuns prompt și în curând sectorul s-a transformat într-un adevărat iad. „Ce a urmat nu pot să-ți talmăcesc în cuvinte. Oțelele fulgerau în scânteii de diamante sub bătaia razelor de soare, gloanțele ciuruiau ca grindina în amiaza de vară, granatele, șrapnelele, bombele de tunuri se împleteau prin văzduhul învolburat, ducând moartea în rândurile ostașilor. Țipete, vaiete, rugăciuni se amestecau într-un șuierat ascuțit de voci omeneste răgușite” – descrie mai departe el scenele infernului – „Feciorii trecură peste întâiul val de pământ dușman. Mulți inși își găsiră moartea în fața plutoanelor străine. Pământul se umezi de sânge și morții, unii cu fața zdrobită de o schijă de șrapnel, alții cu pieptul despicat de bombe, alții adormiți cu fruntea senină, umpleau cuprinsurile câmpului de bătaie”¹³. Pe stegarul Ioan Bunea l-a văzut mereu în fruntea trupelor, alergând, oprindu-se pentru o clipă să-și șteargă sudoarea de pe față, făcându-și cruce și rostind un „Doamne ajută”, pornind din nou, până când l-a mai zărit odată ducându-și brusc mâna dreaptă sub inimă, apoi cum și-a făcut iarăși cruce și cum s-a prăvălit secerat. După două ceasuri, după ce grindina de foc s-a potolit, căpitanul l-a găsit sub un stejar, asistat de doi sanitari, dar care nu mai puteau face nimic pentru el. Fusese lovit de trei gloanțe-n piept și rănilor erau mortale. La vederea superiorului său a încercat să se ridice, dar nu putu. Atunci îl rugă să-i scrie părintelui său duhovnicesc să-și caute un alt cântăreț în strană, că pe el nu se mai putea bizui, și să slujească un parastas pentru sufletul său, care se pregătea să urce la ceruri. Apoi urmă teribila scenă care l-a cutremurat pe ofițer și care a repus în mișcare roțițele mecanismului credinței în sufletul lui. Neavând un preot la căpătâi, muribundul începu să-și săvârșească sieși slujba prohodului, abia îngemănând versurile. „Viu va fi sufletul meu și te va lăuda și judecățile tale vor ajuta mie” – făcu o pauză, apoi continuă – „Cu sfinții odihnește Hristoase sufletul robului tău, unde nu este durere, nici întristare, nici suspinare, ci viață fără de sfârșit” – după care închise ochii, cu ultimele cuvinte pe buze – „unde nu este durere, nici întristare, nici suspinare, ci viață fără de sfârșit”¹⁴.

*

¹⁰ *Eroii și drama familiilor din Ardeal*, în „Monitorul de Făgăraș”, din 26 noiembrie 2013

¹¹ *Dintr-o scrisoare de pe câmpul de luptă*, în „Cultura Creștină”, nr. 12, din 25 iunie 1915, pp. 353-354

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*

¹⁴ *Ibidem*

Românii ardeleni aflați pe front n-au uitat nici de necazurile și neajunsurile semenilor de-acasă și ori de câte ori li s-a solicitat vreun sprijin bănesc, ei au răspuns bucuros cu sume de bani, în limitele soldelor primite. În iunie 1915, militarii Regimentului 50 Infanterie din Alba Iulia au trimis 250 de coroane pentru zidirea bisericii din comuna Oiejdea (Alba)¹⁵. Profesorul Nicolae Pop, cadet la același regiment, a colectat în septembrie suma de 150 de coroane pentru fondul de întrajutorare a camarazilor săi răniți și a orfanilor celor căzuți pe front¹⁶. Sergentul-major Vasile Juncan, de la Regimentul 64 Infanterie din Orăștie, a inițiat și el o colectă de fonduri pentru întrajutorarea familiilor celor năpăstuiți de front. El a strâns de la soldați suma de 1.220 de coroane, pe care a încredințat-o co-fondatorului băncii „Ardeleana”, din Orăștie, avocatul Ioan Mihu, spre a o depozita cu dobândă. La primirea banilor, Mihu a mai adăugat din buzunarul său alte 500 de coroane, spre a oferi exemplu și altor români cu dare de mână. „Gândul soldaților noștri din front sboară neconținut la cei de acasă și-i chinuie în căutarea mijloacelor de ajutor. Năpasta războiului zi de zi scoate din front un număr de voinici ologi și ciungi și orbi, pe unii îi face incapabili de muncă pentru susținere, iar unora le ia viața, de le rămân văduvele și orfanii fără putința unui traiu omenesc. Și soldații se înduioșează de gânduri de aceste, pun ban lângă ban, trimit suma adunată acasă, ajutor, iar când cred că nu-i suficient darul lor, apelează la inimile bune de aici să jertfească și ele și să înlesniască salvarea năpăstuiților”¹⁷ – își motivează avocatul apelul lansat concetățenilor săi de a contribui fiecare, după putință, cu câte ceva la alinarea suferințelor celor loviți de soartă. Sergentul Gheorghe Todea a inițiat și el o chetă printre soldații Regimentului 63 Infanterie din Bistrița și a reușit să strângă 500 de coroane. Bani i-a trimis fruntașului român Gheorghe Tripon pentru a-i depune la fondul destinat orfelinatului¹⁸. Filialele „Reuniunii Femeilor Române” din Ardeal, Arad, Bihor, Someș și Sătmar s-au implicat și ele activ în strângerea fondurilor necesare zidirii orfelinatului ortodox din Sibiu și au inițiat acțiuni în acest sens, sub lozinca „Totul pentru orfanii noștri, pentru odraslele copiilor cari și-au vărsat sângele pentru noi”¹⁹. Familia colonelului Anhidim Șioldea, eroul de la Tuchów, a contribuit și ea cu bani pentru acest nobil scop, apoi familia părintelui Emil Patachi, din Stoiana (Cluj), chiar dacă erau de confesiune greco-catolică, și i-au îndemnat și pe alți coreligionari de-ai lor să facă la fel²⁰. Participarea greco-catolicilor la fondul pentru ridicarea orfelinatului de la Sibiu n-a prea fost văzută cu ochi buni la Mitropolia Unită din Blaj, ierarhia de aici temându-se că pe această cale copiii, viitorii beneficiari ai așezământului, ar putea fi îndepărtați de confesiunea în care au fost botezați. Primele reacții au venit însă chiar din partea unor preoți uniți, care au acuzat Blajul că dă dovadă de confesionalism și de imobilitate în asemenea timpuri grele și că trebuia să fi avut la rândul său o inițiativă similară. „Blajul, deci, să nu fie supărat, căci poate avea încă un rol foarte însemnat în această acțiune, stând pe deplin alături de Sibiu sau alte centre culturale ale noastre. Nu numai poate avea acest rol, dar chiar *e dator să-l aibă*. Căci – fie spus fără nici o supărare – noi, preoțimea unită din arhidieceza Blajului, de câțiva ani încoace (să zicem: 10-20) am avut ocaziunea de a vedea cum celelalte centre ale bisericii noastre, Lugojul, Oradea-mare și Gherla au realizat progrese uriașe față de trecut”²¹ – scria un preot unit, ilustrându-și revolta cu exemplele pozitive ale altor dieceze greco-catolice din Transilvania, care s-au implicat activ în viața socială a credincioșilor. Până la urmă de la Oradea va veni soluția împăciuitoare. În martie 1916, episcopul unit Demetrie Radu, va deschide un fond pentru construirea unui orfelinat greco-catolic la Blaj și, cu titlu de exemplu personal, își va dona salariul pe un an, însumând 40.000 de coroane, la care s-au adăugat de 3.000 de coroane donate de un „mic preot”²².

¹⁵ *Biserica luptătorilor*, în „Unirea”, nr. 61, din 22 iunie 1915, p. 4

¹⁶ *Soldații Regimentului 50*, în „Unirea”, nr. 90, din 14 septembrie 1915, p. 4

¹⁷ *Apel la colecta caritativă a Regimentului de infanterie nr. 64 din Orăștie, inițiată de sergentul-major Vasile Juncan*, în „Românul”, nr. 225, din 29 octombrie 1915, p. 4

¹⁸ *Pentru orfanii Regimentului 63*, în „Calendarul Asociațiunii, pe anul visect 1916”, nr. 45 din 1916, pp. 112-114

¹⁹ *Femeia română și orfelinatul nostru...*, în „Românul”, nr. 8, din 26 ianuarie 1916, p. 2

²⁰ *Pentru orfelinatul românesc din Sibiu*, în „Românul”, nr. 8, din 26 ianuarie 1916, p. 5

²¹ *La chestia orfelinatului. Articolul „Unirei”*, în „Românul”, nr. 24, din 15 februarie, pp. 1-2

²² *Un arhieru și un preot de inimă pentru orfelinatul nostru*, în „Cultura Creștină”, nr. 5, din 10 martie 1916, p. 156

Dar în ciuda acestui diferend, donațiile au continuat să curgă înspre viitorul orfelinat de la Sibiu. Românii din Chișineu-Criș²³ (Arad) au trimis 128 de coroane, cei din Coșteiu Mare²⁴ (Timiș) 26 de coroane și 30 de fileri, școlarii din Deta 12 coroane, răniții din spitalul militar de la Gmunden²⁵ (Austria) 19 coroane și cei din spitalul timișorean „Franz Joseph” 9 coroane și 30 de fileri²⁶. Mai avuți, românii din Pecica (Arad) au trimis 12.573, 32 coroane²⁷. Deosebit de emoționantă este scrisoarea care însoțea banii colectați de soldatul Ioan Mocanu de la răniții unui spital militar de linie, în care se afla și el internat. „Optsprezece luni de când suntem pe câmpul de luptă, unde pe toate căile am căutat să ne facem datoria cât mai conștient față de patrie și semenii noștri suferinzi, în acest timp noi soldații am avut ocaziunea să constatăm că atât muribunzii, cât și greu răniții, înainte de a-și da ultima suflare și înainte de a cădea în letargie, au un singur suspin, o singură durere, un singur chin, din cauza nesiguranței în care ei știu copiii lor, fiecare își dă sufletul în mâinile Domnului cu suspinul «sărmanii, sărmanii mei orfani» sau «ghieții mei copchii» sau «ajută Doamne pruncilor mei»” – se destăinuia bravul ostaș – „Fiind des martorul ocular al acestor scene, de multe ori m-am preocupat cu ideea că ce bine ar fi dacă cineva s-ar gândi la acești nenorociți, cari sunt cei mai demni de sprijin. Cu deosebită plăcere am luat deci cunoștință despre colecta deschisă de domniile voastre, la care și eu cu camarazii mei ne asociem trimițându-vă suma de 101 coroane”²⁸. Profesorul Dănilă Laitin, internat în spitalul militar din Rann²⁹ (Slovenia) a strâns de la răniții de aici 209 coroane, învățătorul Alexandru Gurbădan, din Darvaș (Bihor), aflat pe frontul din Tirol, a strâns de la camarazii săi bănățeni și bihoreni suma de 162,42 coroane, preotul Ioan Crăciun, din Șpring³⁰ (Alba), a strâns 30 de coroane de la credincioșii ambelor confesiuni românești din sat și a mai primit alte 36 de coroane de la ostașii Regimentului 64 Infanterie din Orăștie, aflați pe front, bănățenii din Mehadia³¹ (Caraș) au trimis, prin Ioan Țepeneag, 25,20 coroane. Suma ajunsă la redacția jurnalului arădean „Românul” se ridică 15.356,09 coroane. Alte donații bănești s-au îndreptat direct către Mitropolia Ortodoxă din Sibiu. „Banca Agricolă” a dăruit 7.000 de coroane, Banca „Lumina” 5.000, aceleași militari ai Regimentului 64 Infanterie din Orăștie au mai trimis 6.200 de coroane, prin preotul militar Petrișor, doamna Alexandrina Cantacuzino a donat 5.000 de coroane, iar avuții români din Sălișteea Sibiului 30.000 de coroane³². O întâmplare tulburătoare, ce justifica încă o dată necesitatea ridicării unui orfelinat, s-a petrecut la începutul lui februarie 1916, când primarul comunei Jina (Sibiu) a făcut apel la milostenie tuturor românilor ardeleni pentru izbăvirea celor patru minori ai familiei Budrală, anume „Vasile de 1 jumătate ani, Nicolae de 7 ani, Dumitru de 11 ani și Pamfilie de 14 ani, ajunși cerșitori, și să-i ia în creștere și în îngrijire”, pentru că tatăl lor se afla pe front, iar mama le murise de câteva zile. Mulțimea ofertelor venite pe adresa ziarului arădean „Românul”, unul dintre vectorii de difuzare a acestui apel umanitar, a ilustrat din plin calitatea umană și conștiința creștină de care erau pătrunși românii ardeleni. Cu toții se ofereau să le asigure nu numai subzistența, ci și pregătirea școlară și calificare în vreo meserie. Alții au trimis bani pe adresa primăriei din Jina pentru a-i ajuta până la rezolvarea situației lor³³. După o statistică întocmită de autorități, la momentul respectiv erau

²³ Chișineu-Criș (în ungurește *Kisjenő*) orașel în județul Arad, pe frontiera cu Ungaria – n.n. A.Ț.

²⁴ Coșteiu, reședința comunei omonime, din județul Timiș, alcătuită prin fuziunea, în 1924, a satelor *Coșteiu Mare* (în ungurește *Nagykastély*), *Coșteiu Mic* (în ungurește *Kiskastély*) și *Sálha* (în ungurește *Szilha*). De comună aparțin astăzi satele: *Hezeriș*, *Păru*, *Țipari* și *Valea Lungă Română* – n.n. A.Ț.

²⁵ *Gmunden*, stațiune climaterică în provincia *Salzkammergut*, în *Austria Superioară*, pe malul lacului *Traun*. Din septembrie 1914 orașul a fost transformat într-un complex spitalicesc de recuperare medicală a soldaților răniți și traumatizați pe front. Condițiile de tratament s-au deteriorat începând cu anul 1916, pe fondul crizei alimentare ce a cuprins Austria – n.n. A.Ț.

²⁶ Pentru orfelinatul românesc din Sibiu, în „Românul”, nr. 32, din 25 februarie 1916, p. 5

²⁷ *Ibidem*, p. 7

²⁸ Pentru orfelinatul românesc din Sibiu, în „Românul”, nr. 37, din 2 martie 1916, p. 3-4

²⁹ *Rann* (azi *Brežice*) oraș în districtul *Posavje*, Slovenia, la granița cu Croația. Până în 1918 a aparținut ducatului *Styriei*, din Austria de Jos – n.n. A.Ț.

³⁰ *Spring* (în ungurește *Spring*, în germană *Gesprenge*), comună în județul Alba, alcătuită azi din satele *Spring*, *Carpeni*, *Carpenii de Sus*, *Cunța*, *Drașov* și *Vingard* – n.n. A.Ț.

³¹ *Mehadia*, comună în județul Caraș-Severin, alcătuită azi din satele *Mehadia*, *Globurău*, *Plugova* și *Valea Bolvașnița* – n.n. A.Ț.

³² Pentru orfelinatul românesc din Sibiu, în „Românul”, nr. 37, din 2 martie 1916, pp. 3-4

³³ *Orfanii din Jina*, în „Românul”, nr. 19, din 8 februarie 1916, p. 5

înregistrați în întreaga Ungarie 36.379 de orfani, din care doar un procent de 0,57% erau instituționalizați în așezăminte orfanale³⁴.

După inițiativa episcopului unit al Oradiei, Demetrie Radu, au început să curgă donații și înspre viitorul orfelinat greco-catolic din Blaj. De pe frontul rusesc, caporalul Dumitru Pescariu a strâns 200 de coroane de la camarazii săi și i-a trimis gazetei „Unirea” însoțiți de o sinceră și emoționantă scrisoare. „Mi-a fost dat în mai multe rânduri să fiu martor ocular la moartea tovarășilor mei, și cei mai bătrâni înțeleg, aceia cari aveau copii acasă, înainte de ași da sufletul în mâinile Domnului, exclamau plin de durere: „*Vai săracii copiii mei*”. În exclamarea această ultimă era atâta jale, de totdeauna ochii mi se umpleau de lacrimi, și murind tatăl întru apărarea țării, făcându-și datoria cea mai mare, noi știm ce se cere de la fiecare cetățean onest. În acelea puține cuvinte: „*Vai săracii copiii mei*” e atâta durere, de condeiul nu e în stare să o așeze pe hârtie, și parcă cineva nevăzut încontinuu ne zice: „*Grijiți de copiii tovarășilor voștri căzuți, căci nu știți ce aduce ziua de mâine*”³⁵ – erau cuvintele prin care ostașul făcea apel la solidaritatea creștină și de neam a ardelenilor de pe front. Tot de pe frontul rusesc, stegarul Aurel Pop a trimis 500 de coroane pentru așezământul din Blaj, amintindu-și că și el a crescut ca orfan³⁶. Din Bihor, domnișoarele românce din orașul Beiuș au adunat și trimis la Blaj 1.000 de coroane, ocazie cu care au lansat un apel și la concursul altor asemenea societăți³⁷. Credincioșii greco-catolici din Oradea au răspuns imediat și au strâns suma de 10.140 coroane³⁸. În aprilie 1916, episcopul Demetrie Radu va emite o circulară în scopul impulsivării acțiunii de strângere a fondurilor pentru orfelinat³⁹. De la izvoarele Crișului Repede, credincioșii din satele Ciucea, Morlaca, Fild, Mărgău, Hodiș și Săcuieu au trimis la Blaj 3.700 de coroane, iar româncele de aici necesarul de „pânză și pănură” trebuincios orfelinatului⁴⁰.

*

Intensificarea trăirii religioase în rândul soldaților a fost monitorizată, fără să-și fi propus acest lucru, de către protosincelul Roman Ciorogariu încă de la începutul războiului. El a fost impresionat de scrisorile primite în toamna trecută de pe frontul galițian de la profesorul Avram Sădean, coleg de-al său la Seminarul arădean. Acesta îi povestea cum soldații se rugau neconținut și cum își puneau nădejdea numai în Dumnezeu. L-au mișcat apoi cuvintele „*Toți sunt în războiu pătrunși de o deosebită religiositate; atâtea cruci și atâtea evlavie, amestecată cu vitejie*”, prin care profesorul încerca să însumeze într-o formulă tot ce văzuse legat de modalitățile prin care fiecare dintre ostași își exprima credința. Dar cu mintea celui rămas acasă, nici părintele Ciorogariu n-a putut atunci pătrunde esența mesajului transmis de confratele său de pe front, care nici nu se va mai întoarce acasă. I-a fost dat să citească apoi despre soldații slovaci, care înaintea oricărui atac își scoteau cărțile de rugăciuni din buzunare și se rugau, în vreme ce ungurii își aprindeau pipa, și a fost cuprins de sentimente contradictorii, că doar și unii și alții erau creștini. Vexat a fost și când, după o izbândă strălucită a Regimentului 33 Infanterie din Arad, unul dintre soldații români i-ar fi spus comandantului său maghiar „*Vezi domnule locotenent, că și Dumnezeu ține cu noi!*”, la care ofițerul i-ar fi răspuns „*Suflete naive, căci doar noi știm, că atotputernica strategie învinge, iar nu Dumnezeu*”⁴¹, după cum relatea zeflemitor gazeta locală „Aradi Közlöny”. La vremea respectivă, acest soi de oameni se autointitulau „intelectuali liberi cugetători” și vor deveni dușmanii de moarte ai „naivilor” doar peste câțiva ani, când vor prelua puterea în Rusia și apoi în Ungaria. Anticipativ, Ciorogariu atrăgea atenția asupra vechii și nerezolvatei metehne a insuficienței prezențe duhovnicești pe front, în spitalele militare și în cazărmi. El începe să pătrundă tainele credinței cuibărite în sufletele soldaților numai după ce se va implica direct în campaniile de spovedire și împărtășire a celor care urmau să plece pe front. „În Arad am mărturisit cu colegii preoți mii de soldați. Suflete mai smerite decât a acestor soldați n-am mai văzut. Când sună comanda de plecare pe piața

³⁴ 36.379 de orfani de război în Ungaria, în „Unirea”, nr. 18, din 24 februarie 1916, p. 4

³⁵ „*Vai săracii copiii mei!*”, în „Unirea”, nr. 36, din 6 aprilie 1916, p. 4

³⁶ *Ofertele soldaților noștri pentru orfelinat*, în „Cultura Creștină”, nr. 7 din 10 aprilie 1916, p. 222

³⁷ *Apel către domnișoarele române!*, în „Unirea”, nr. 37, din 11 aprilie 1916, p. 1

³⁸ *Orădanii pentru orfelinat*, în „Unirea”, nr. 37, din 11 aprilie 1916, pp. 3-4

³⁹ *Oradea-mare pentru orfelinat*, în „Unirea”, nr. 41, din 22 aprilie 1916, pp. 1-2

⁴⁰ *De la izvoarele Crișului-repede*, în „Unirea”, nr. 57, din 6 iunie 1916, p. 2

⁴¹ *Învățăturile războiului*, în „Biserica și Școala”, nr. 35, din 12 septembrie 1915, pp. 256-258

Tököly, oamenii își făceau cruce, cum e obiceiul lor când pleacă la drum – se confesa părintele – „Un învățător, soldat și el, ne spunea că oamenii din batalionul său s-au schimbat cu totul după mărturisire. Mai înainte erau neliniștiți, turmentați de soarta ce-i așteaptă, după mărturisire au devenit liniștiți, împăcați cu soarta lor”⁴². Iată cum credința reușea să învingă spaima morții ce-i încercau pe ostași, precum în învățătura creștină, și cum aceeași liniște și împăcare cu sine o împărtășeau și răniții internați în spitalul militar improvizat în clădirea Seminarului arădean. „La Seminarul nostru diecezan, cel mai mare spital din Arad, vin toate neamurile. I-am studiat care cum vine sufletește. Oameni cari au săvârșit minunile vitejiei pe câmpul de războiu, când au văzut chipul Domnului Isus Hristos la intrarea mare, apoi în sale chipul Domnului și al Preacuratei, ca fermecați începură a se închină. Scoaseră din buzunare cărțile de rugăciuni, și rugăciunile de dimineață, amiază și seara le făceau în genunchi pe coridor înaintea chipului Domnului Hristos”⁴³ – povestește părintele protosinel. Dintre răniți, cei mai rutinați în ale rugăciunilor erau slovacii și apoi românii bucovineni, ei puteau fi întâlniți în rugându-se în fața icoanelor la orice oră din zi și din noapte. Ardelenii nu erau deprinși cu rugăciunile, mai citeau și ei din cărțile de rugăciuni, dar preferau lectura cărților mistice și să participe la slujbele religioase. „Ai noștri cetiau toată ziua cărțile de rugăciuni, dar prefereau «*Visul Maichi Precestii*» și peste tot cărți mistice, înaintea chipului Domnului, însă nu se știa rugă, decât se cereau la sfânta biserică, că acolo să roagă preotul pentru ei și mai ales să audă cântările bisericesti, cântăreții de strană, păreau a avea un singur dor, să cânte în strană”⁴⁴ – își completează Ciorogariu observațiile analitice, de unde ajunge la concluzia că Biserica Ortodoxă transilvăneană a neglijat cu totul această latură a educației religioase și că pe viitor ar fi necesară remedierea cu prioritate a acestui neajuns. „Profetismul și apostolia în timpuri grele au înflorit”⁴⁵ – încheia el. Și Biserica Greco-Catolică se făcea vinovată uneori de neglijarea nevoilor spirituale ale ostașilor. În septembrie 1915, un grup de 120 de recruți uniți, chemați la Alba Iulia pentru instructaj în arma genului, au ajuns să se plângă presei din pricina că autoritățile bisericesti n-au intervenit pe lângă conducerea militară pentru a le îngădui să participe la slujbele religioase, deși militarii au solicitat acest lucru de mai multe ori⁴⁶.

Într-adevăr, noua lume ce avea să se nască odată cu reinstaurarea păcii trebuia primenită spiritual. Era așadar nevoie mare de profeți și apostoli creștini și pentru că între timp au început să răsară tot felul de alți „profeți”, cum a fost ostașul bihorean Teodor P. pe frontul galițian. Prorocirile făcute de el, în transă auto-indusă, i-au atras printre soldați supranumele de „*der famose Mann*”⁴⁷, „*unser prophet in Schützengraben*”⁴⁸, dar și atenția conducerii militare. „De câtva timp a fost dus din tranșee la comanda militară, unde Teodor, după afirmațiile unanime ale ofițerilor, a prezis precis ziua în care se va recuceri Przemsyslul, Lembergul, când va cădea Varșovia, Novogeorgievsk și Kovno și alte multe, pe cari ofițerii nu le comunică”⁴⁹ – se afirma într-o știre de presă. Bihoreanul n-a nimerit-o însă cu precizarea taberei învingătoare în marele război, fiindcă a indicat alianța Puterilor Centrale, ori va fi făcut pe placul superiorilor săi pentru a nu-și atrage consecințele vreunei învinuiri de instigare la defetism. Un „proroc” aveau și ungurii, în persoana avocatului dr. Kalmár Antal, un activ colaborator al ziarului clujean „Újság”⁵⁰, care a visat încheierea războiului și noua ordine ce se va instaura apoi în imperiul dualist. În articolul „Álmodtam”...⁵¹, el vedea, desigur, câștigătoare tabăra Puterilor Centrale, mai vedea descentralizarea Austriei, dispariția dietelor locale ale țărilor ei componente, precum Boemia, Moravia sau Carintia, și instaurarea sistemului de administrare comitatensă, precum în Ungaria, cu alte cuvinte desființarea autonomiilor locale. „Har Domnului, au luat ceva de la noi și austriecii!”⁵² – exclama

⁴² *Ibidem*

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ *Ibidem*

⁴⁶ *Plângere împotriva preoților noștri din Alba Iulia*, în „Unirea”, nr. 90, din 14 septembrie 1915, p. 4

⁴⁷ „*der famose Mann*” = Faimosul om – n.n. A.Ț.

⁴⁸ „*unser prophet im Schützengraben*” = Profetul nostru din șanț – n.n. A.Ț

⁴⁹ *Profetul Teodor P.*, în „Unirea”, nr. 90, din 14 septembrie 1915, p. 4

⁵⁰ „*Știrea*” – n.n. A.Ț.

⁵¹ „*Am visat*” – n.n. A.Ț.

⁵² *Post Pacem...*, în „Românul”, nr. 249, din 27 noiembrie 1915, p. 2

satisfăcut avocatul. În ce privește Ungaria, el o vedea crescută teritorial până la nivelul de imperiu, își va recăpăta comitatele Szerem, Veröcze și Pozsega, preluate de austrieci după 1848, apoi Slavonia și comitatele Heves și Csongrád, alipite Austriei în 1868. Alături de Croația, care va îngloba și Dalmația, Ungaria va mai avea două state asociate, anume Bosnia-Herțegovina și reînființatul banat de Macsó, „așa cum l-a creat Bela al IV-lea, de la Drina la Morava”⁵³, adică o bună parte din teritoriul Serbiei. În felul acesta, noua Ungarie ar fi atins o suprafață de 420 de mii de kilometri pătrați. Interesante erau și „profețiile” privitoare la organizarea internă a țării, pentru că ele coincideau cu obiectivele stipulate în teza „națiunii maghiare unitare”, respectiv desființarea celor 7.000 de școli ale naționalităților și încorporarea recruților de vârstă militară din toată țara, nu numai din bazinele de recrutare ale comitatelor din jurul fiecărui regiment, adică un proces de omogenizare a populației. „La acestea m-am deșteptat: ce-a fost, vis sau realitate?”⁵⁴ – se întreba retoric așa zisul prezicător. Mai grav era însă faptul că un astfel de profet, Grigori Rasputin, pătrunsese în intimitatea familiei țarului Nicolae al II-lea și devenise principalul consilier pe care-l consulta împăratul rus înaintea luării unor decizii cruciale pentru țara sa⁵⁵.

În spatele tuturor acestor „prorociri”, care mai de care mai fanteziste”, frontul continua să furnizeze noi și noi pilde de solidaritate umană. Un sanitar român, aflat în Rusia în slujba regimentului neromânesc la care a fost repartizat, povestea într-o scrisoare trimisă acasă durerea pe care a resimțit-o după ce a avut de înmormântat un cazac basarabean. După finalizarea unui atac de cavalerie rusesc, el a pornit pe câmpul de bătălie pentru a depista răniții, după cum îi era datoria, și într-o zonă cu tufe a dat peste doi cazaci căzuți în toiul confruntărilor. Unul era deja mort, dar celălalt, când l-a văzut, s-a tânguit în românește cu vorbele: „Mamă dragă, eu mor pe pământ străin”⁵⁶. Sanitarul și-a scos mantaua și l-a acoperit, fiindcă ploua și era frig afară, apoi a încercat să-i dea o gură de ceai, dar muribundul și-a dat duhul între timp. I-a săpat o groapă cu sabia, fiindcă nu avea lopată de infanterie, i-a așternut un pat de frunze pe fundul gropii, l-a așezat în mormânt și l-a acoperit din nou cu frunze. Apoi a rostit rugăciunea „Tată-l nostru” și l-a înhumat. „Cu mâinile am pus pământ pe el. După aceea i-am făcut o cruce de brad și am împlântat pe mormânt niște crengi de brad în loc de flori. L-am îngropat, săracul, omenește, căci mi-a fost milă de el căci a fost Român”⁵⁷ – mărturisește el. Tot pe frontul rusesc, soldatul Vasile Ban, din Regimentul 31 Infanterie din Sibiu, a fost recompensat cu distincția „Crucea de Aur” pentru spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă într-o acțiune de cercetare a pozițiilor inamice. Patrula în care se afla a fost depistată de ruși și asupra ei a fost deschis un intens foc de mitraliere, care a și secerat o parte din soldații ce o alcătuiau. Ban și-a săpat un adăpost cu lopata de infanterie și a stat acolo vreme de șase ore, după care a luat-o la fugă înspre propriile tranșee, urmărit fiind de patru soldați ruși. Pe drum și-a găsit doi colegi loviți de gloanțele inamicilor, iar pe cel care mai era în viață l-a luat în spinare și l-a adus în adăpost. Apoi, cu alți trei camarazi, a părăsit iarăși tranșeea pentru a recupera trupul neînsuflăit al comandantului patrulei și ale altor tovarăși rămași între linii, pentru a-i putea înmormânta creștinește.

⁵³ *Ibidem*

⁵⁴ *Ibidem*

⁵⁵ *Rasputin*, în „Românul”, nr. 32, din 25 februarie 1916, p. 7

⁵⁶ *Înmormântarea unui cazac român printr-un sanitar român*, în „Calendarul Asociațiunii, pe anul visect 1916”, nr. 45 din 1916, p. 116-119

⁵⁷ *Ibidem*